

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Hajléktalan apák – Mit hoztak, kaptak és mit adnak tovább?

FEHÉR BORÓKA¹ – LENGYEL LEA²

ABSZTRAKT

A tanulmány a hajléktalan férfiak szülői identitásának és gyermekeikkel való kapcsolatának megjelenését vizsgálja egy hajléktalanellátó szervezet szociális munka dokumentációjának másodelemzésén keresztül, kiegészítve a hajléktalan édesanyákról korábban készült elemzéseinket. A hazai és nemzetközi szakirodalom jellemzően a hajléktalan férfiakra fókuszál, de apaságuk, szülői szerepeik kevésbé feltártak. Kutatásunkban ötven hajléktalan édesapa élet-történetét elemeztük kvalitatív módszerekkel, a gyermekkor, demográfiai jellemzők, iskolai végzettség, munkaerőpiaci helyzet, egészségi állapot, erőszakos tapasztalatok és önmeghatározás dimenzióiban. Eredményeinket a hajléktalan édesanyákkal kapcsolatos korábbi vizsgálatokkal vetettük össze, feltárva a nemek közötti hasonlóságokat és eltéréseket a szülői identításban. Javaslataink a szociális munka gyakorlatához járulnak hozzá, különös tekintettel a hajléktalan szülőkkel folytatott segítői munka hatékonyabb megközelítéseire.

KULCSSZAVAK: hajléktalanság, édesapa, hajléktalan édesapa, apaság, szociális munka, szülői szerepek

ABSTRACT

Homeless Fathers. What they brought – What they received, and what they passed on

This article examines the paternal identity of homeless men and the ways in which their relationships with their children are manifested in their life trajectories, thereby extending previous analyses on homeless mothers. Although the literature on homelessness predominantly portrays men, their fatherhood and parental roles remain largely underexplored. Drawing on qualitative life-history interviews with fifty homeless fathers, the study investigates key dimensions including childhood experiences, demographic and educational background, employment history, health status, exposure to and perpetration of violence, and processes of self-identification. The findings are systematically compared with earlier research on homeless mothers to illuminate gendered similarities and divergences in the formation and significance of parental identity. By situating fatherhood within the broader context of homelessness, this study

¹ Fehér Boróka, egyetemi docens – módszertani munkatárs, PhD, KRE GESZK SZMDI – Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei; feher.boroka@kre.hu

² Lengyel Lea, szociális munkás, PhD, Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei; lengyel.lea@bmszki.hu

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

advances a more nuanced understanding of parental roles among homeless populations and offers empirically grounded insights to inform social work practice and the development of targeted support interventions for homeless parents.

KEYWORDS: homelessness, father, homeless father, parenthood, social work, parental roles

Bevezetés

Évek óta a hajléktalanellátásban dolgozó szakemberként és kutatóként elkötelezetek vagyunk a hajléktalan emberek helyzetének javítása, továbbá a tágan értelmezett szociális ellátórendszer fejlesztése mellett. Korábbi másodelemzéseinkben főként a hajléktalan nők helyzetére szerettük volna felhívni a figyelmet, megmutatva többek között főbb demográfiai adataikat, gyermekeikkel való kapcsolatukat és párkapcsolataikat (Fehér – Lengyel 2023a). Foglalkoztunk olyan családokkal is, ahol a hajléktalanság több generációban is megjelenik (Fehér – Lengyel 2023b), illetve feltártuk azokat az ismétlődő életeseményeket és traumákat, melyek a mintánkba került legalább kétgenerációs hajléktalan családok tagjainál kirajzolódtak (Fehér – Lengyel 2024).

Bár a hajléktalanságról szóló irodalom még mindig inkább a hajléktalan férfiakat mutatja be, mégis erős hiányérzetünk támadt. Ahogy korábban a hajléktalan nők, a hajléktalan férfiak esetében is kevés (s talán még a nőknél is kevesebb) figyelem van szülői identitásukon, és így az a támogató szociális munkának sem képezi hangsúlyos részét. A hajléktalanellátó intézményeket csak felnőttek vehetik igénybe, kiskorú gyermekeik, ha vannak is, nem jelennek meg ezekben az intézményekben. Jelen tanulmányunk arra keresi a választ, hogyan jelenik meg a hajléktalan apák élet-történetében és a velük végzett mindennapi szociális munkában a gyermekeikkel való kapcsolatuk. Ahhoz, hogy eredményeink legalább részlegesen nemek szerint összehasonlíthatóak legyenek, ugyanazokat az elemzési kérdéseket vesszük végig, melyeket a hajléktalan anyák esetében használtunk. Célunk nem a nők vagy a férfiak alul- vagy felülértékelése, hanem amennyiben lehetséges, egy általánosabb minta felismerése, mely segíti a terepen dolgozó szociális munkásokat a szülőkkel való segítői kapcsolat irányainak jobb kialakításában, elismerve, hogy minden ügyfél-segítő kapcsolat más és más, egyedi igényeken és élethelyzeteken alapul.

Tanulmányunkban a témáról való tudást a férfiak apai szerepeitől, gyermekeik életén hagyott szándékos vagy véletlen lenyomataitól alapozzuk meg, hogy aztán koncentráltabban foglalkozhassunk a hajléktalan férfiak eddig ismert jellemzőivel. Az elemző részben ötven hajléktalan édesapa élettörténetét vizsgáljuk az alábbi témák szerint: gyermekkor, főbb demográfiai adatok, iskolai végzettség és munkavállalás, egészségügyi állapot, kis- és nagykorú gyermekek, erőszakos cselekmények áldozatai és elkövetői. Új elemzési szempont volt a férfiak önmeghatározása, ami a hajléktalan édesanyák esetében nem jelent meg olyan markánsan, hogy elemzési

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

kérdés legyen. Az összegzésben a hajléktalanságon belüli férfi-nő (azaz apa-anya) különbségeket és hasonlóságokat emeljük ki, hogy ezzel megalapozottan tudjunk javaslatokat tenni a szolgáltatások fejlesztésére, melyek a hajléktalanellátó intézmények, sőt, bármely olyan sérülékeny csoporttal foglalkozó szervezet számára is fontos és hasznos lehet, ahol az igénybevevő személyek szülők, azonban akár a családból való kiemelés, akár a szolgáltatás életkori korlátja miatt a gyermekek nem ellátottak.

Hajléktalan férfiakkal kapcsolatos tudás

A hajléktalan emberekről alkotott kép, mint ahogy maga az intézmény- és szolgáltatási rendszer Magyarországon is, ahogy a világon mindenhol, férfiközpontú, így a hajléktalan férfiakról jóval több információval rendelkezünk, mint a hajléktalan nőkről. Nagy (2009) is a hajléktalan emberek világának férfiközpontúságát emeli ki, mely meglátása szerint sokkal markánsabb, mint többségi társadalomban. Ezzel a problémával foglalkozik a feminista szociális munka, mely többek között „elsősorban a társadalmi problémák nemek közötti viszonyrendszerekbe való beágyazottságával foglalkozik, amely egyaránt megmutatkozik a családokon belül, a munkahelyeken, a szociális és oktatási intézményekben” (Temesváry 2018: 160). Nemzetközi viszonylatban ugyanerről ír Bretherton és Mayock (2021) vagy Theobald és munkatársai (2024).

A férfiközpontúság egyik feltételezhető oka az, hogy a hajléktalan emberek számára létrehozott intézményekben, illetve a közterületen látható módon éjszakázók között mind nemzetközi, mind hazai szinten felülreprezentáltak a férfiak. A KSH az Európai Unió ajánlására 2011-ben a népszámláláskor felmérte az országban élő hajléktalan emberek számát. Összesen 12347 hajléktalanellátó intézményben vagy fedél nélkül élő embert írtak össze, akik közül 5571 nőt találtak (Győri 2020). A nemek szerinti megoszlásról azt tudhatjuk, hogy munkásszállókon is jóval több férfi élt, mint nő, valamint gyakrabban találtak az összeírók férfiakat a hajléktalan emberek ellátásával foglalkozó intézményekben is (KSH 2016). A 2022-es népszámlálás is felmérte a hajléktalan élethelyzetű embereket, azonban nem különítette el az intézeti háztartásban élők között az egyes intézménytípusokat, ezért kizárólag az effektív hajléktalan emberek létszámáról van információ, mely szerint 2022-ben 2685 ember volt nem intézményi ellátásban élő hajléktalan, közülük 2099 férfi és 586 nő³ (KSH 2022). A 2024. október 11-én lezajlott, kifejezetten a budapesti közterületi hajléktalanság felmérésére koncentrált kutatás adatai alapján az összeírt hajlékta-

³ Az ezredforduló utáni, korábbi évek vonatkozó számai az alábbiak: 2001-ben 4629 fő (3749 férfi és 880 nő), 2011-ben 5571 fő (4520 férfi és 1051 nő). (KSH 2022).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

lan emberek 78%-a férfi, 18%-a nő (MRI 2024)⁴. Pócze Flóra A Moszkva tér gyermekei című interjúkutatáson alapuló kötetében csak férfiak szerepelnek (2014). Az európai országok közötti eltérő nemi arányt (legkevesebb Olaszország 13%-a, míg legmagasabb Franciaország 38%-a) a hajléktalanság különböző definíciója és a főként nőkre jellemző láthatatlan hajléktalansága, illetve szívésségi lakáshasználata magyarázhatja (Daróczy 2016).

Hazánkban a hajléktalan élethelyzetű emberekről, legalábbis a hajléktalanellátó intézményekben és közterületen éjszakázókról, a legátfogóbb képet az immár 25 éve minden év február 3-án kérdőíves formában történő adatgyűjtés nyújtja. Ahogy Győri fogalmaz (2020: 344): „A Február Harmadika adatfelvételbe bekerült hajléktalanok közül húsz évvel ezelőtt minden ötödik válaszadó volt nő. Ez az arány lassan és kismértékben növekedett, ma már minden negyedik válaszadó nő. E növekedés mögött az intézményi férőhelyek összetételének a változása húzódik meg, nevezetesen, hogy az *elmúlt húsz év alatt megemelkedett a nők számára fenntartott, illetve az ún. páros férőhelyek száma, aránya*. Ennél is lényegesebben módosítaná azonban a hajléktalan népesség nemi összetételéről alkotott képet az, ha figyelmünket kiterjesztenénk az önálló lakás hiánya miatt anyaatthonokban lévőkre, családok átmeneti otthonaiban lakókra, a „kivert anyák” krízis menedékhelyein tartózkodókra.” (kiemelés tőlünk⁵).

Az erőszak szerepéről a hajléktalanná válás során, illetve a hajléktalanság alatt több vizsgálat is született, melyben eltérést találtak a férfiak és a nők között. Egy Egyesült Királyságban készült vizsgálat például rámutatott, hogy míg a nők leggyakrabban családon belüli erőszak miatt válnak hajléktalanná, a férfiak között inkább a „külső erőszak” elől való menekülés fordul elő (Cramer 2005). Az erőszak a hajléktalan létnek is velejárója: még a hajléktalanszállón, és nem közterületen éjszakázók is gyakrabban válnak bűncselekmények áldozatává, mint a lakásban élők (Szoboszlai et al. 2008; Tong et al. 2019). „Annak valószínűsége pedig, hogy valaki szexuális vagy egyéb fizikai erőszak áldozatává válik, minden hajléktalanul eltöltött évvel nő, a férfiak és a nők esetén egyaránt. Ez az erőszak sokszor nyilvános helyen történik, a jelenségre nem reagáló »közönség« előtt, ami ördögi körként csak tovább súlyosbítja az áldozat bizalomvesztését és sebzettségét” (Kántor 2019: 34).

Mindezek ellenére eddig kevés olyan vizsgálat született, mely a hajléktalan férfiak apaságát, az azzal való megélését, a gyermekekkel való kapcsolattartását mérte volna fel. Illetve az egyes kutatási témák vizsgálata során nagyon kevés az összeha-

⁴ A vizsgálati módszer az adott közterületek bejárása és szemrevételezéssel történő összeírás volt. Azokat az embereket tekintették hajléktalannak a számlálók, akik már fekvőhelyükön aludtak vagy hajléktalansághoz kötődő tevékenységet végeztek (pl. ücsörögtek, guberáltak) vagy öltözködk és a náluk lévő dolgok alapján hajléktalannak látszódtak. A felmérésben 461 embert regisztráltak, közülük 4%-ról nem tudták megállapítani a nemét.

⁵ 2024 októberében az adatfelvétel a fővárosban a családok átmeneti otthonaira is kiterjedt (Teller et al 2025).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

sonlító elemzés, így kifejezetten hajléktalan férfiakra vonatkozó szakirodalom nem áll rendelkezésünkre, inkább a hajléktalan embereket bemutató tények egésze értelmezhető úgy, hogy az leginkább a hajléktalan férfiakra igaz.

A férfi mint édesapa

Nagyon sok, főként pszichológiai megközelítésű szakirodalom mutatja be, hogy a gyermeknek milyen kiemelt szerepe van nemcsak a felnőtté válásban, hanem bizonyos személyiségfejlődési elakadásokban az elsődleges szocializáció helyszíne, érzelmi biztonsága vagy bizonytalansága mennyire meghatározó akár a későbbi deviáns viselkedésekben (l. pl. Bóna 2015; Homonyikné 2007; Révész 2007). Éppen ezért ahogy a hajléktalan nők esetében, ebben a kutatásban is kitértünk a gyermekkor vizsgálatára, a korábbi kategóriák megtartásával. A diszfunkcionális, akár függőségekkel terhelt család nem csak rossz mintákat adhat, egyes megközelítések szerint amennyiben a családból kiesik az apa, a fiúgyermek az apai szeretet hiánya miatt később önmagát sem tudja férfiként szeretni. (Bradshaw 2003) A szakirodalom mellett egyre több szépirodalmi alkotás foglalkozik a férfiminta transzgenerációs átadásával (Bartis 2019; Grecsó 2024).

A férfiak szerepe a gyermeknevelésben talán kevésbé látható, szerepvállalásuk azonban egyre nagyobb teret kap, így válik egyre nyilvánvalóbbá az is, hogy ugyanolyan mértékben mintaadók, mint a nők. A fiúgyermek az édesapától tanulja el a férfiszerepet, felnőttként ahhoz képest (azaz arra hasonlítva vagy azt teljesen elutasítva) határozzák meg saját férfi mivoltukat. Az édesapák mintát adnak nem csak a férfiasság fizikai jellemzőire, hanem az érzelmi, intellektuális vonatkozásokban is, mint ahogy a családban elfoglalt szerepek mellett a párkapcsolati, munkahelyi, társadalmi szerepekre is példát adnak (Rialland 2024). Ez azt jelenti, hogy mindkét szülőnek ugyanolyan fontos szerepe van gyermekük jelzéseinek értelmezésében, az arra adott megfelelő válasz megtalálásában és ezáltal az érzelmi jóllét kialakításában (Friedman-Gell 2023). Spéderer vizsgálata szerint a férfiszerepek változnak és egyre inkább párhuzamos elvárás a kenyérkereső mellett a családcentrikus szerep, ugyanakkor az alacsony iskolai végzettségűek inkább az előbbi tartják fontosnak, míg a magasabban iskolázottak a családcentrikus férfi ideálját preferálják. Szintén Spéderer mérte fel a domináns apaképet egy 2009-es adatfelvételből. Eredményei szerint a leginkább elvárt feladata a biztonságteremtés, majd a szeretet kimutatása, míg harmadik helyen áll a morális eligazítás és az életre való felkészítés (Spéderer 2011). Ahogy a nemi szerepeket, a szülők a traumákat is képesek átadni, s az ilyen transzgenerációs sérülések nem csak a személyeket, hanem a szerepeiket, esetünkben az apaság, a férjség szerepeit is befolyásolja (Máté – Máté 2022). Egy tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy míg a családi szerepekre mindkét nem egy hosszan tartó szocializációs folyamaton keresztül készül, addig a válással olyan új identitást

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

kell kialakítaniuk, melyre nincsenek kapaszkodók. Ráadásul az elvált édesapák rosszabb helyzetben vannak, mint a házasságban élők (iskolai végzettség, munkaviszony, jövedelem, anyagi helyzet, elégedettség, egészségi állapot stb.) és ezek a hátrányok erősítik egymást, mely több egyéb hátrányt hoz magával (Vukovich 2006). A szakirodalom rámutat arra, hogy az elvált édesapák (és édesanyák) helyzete alul-kutatott, azonban mint ahogy a társadalomban, a mintánkban is több olyan szülő van, aki valamilyen körülmény vagy döntés miatt nemcsak nem nevelte a gyermekét, hanem magzati fejlődését sem követte, vagy akár nem is tudott a várandósságról, így az apai szerepre nem készült, holott mégis biológiai szülő.

Fontosnak tartottuk a szenvedélybetegség vizsgálatát, hiszen a szerhasználati minták is nagy arányban öröklődnek, az alkoholfogyasztás egyes statisztika szerint 56%-os arányban (Kapitány-Fővény 2019). Az ártalmas gyermekkori élmények mellett kiemelkedő szerepe van a szerhasználati zavarok kialakulásában, azonban az elszennvedett traumáknak szintén hatása van. A férfiak esetében nemcsak maga a bántalmazás és az átélt fizikai vagy szexuális agresszió fontos tényező, hanem az is, hogy a kiszolgáltatottság nem egyeztethető össze a férfi önképével, s az ezt elfojtani akaró egyik válaszreakció lehet a szerhasználat (Gubucz-Pálfalvi et al. 2024). Érdekes ugyanakkor az a kérdés, mennyiben más a szerhasználat, például az alkoholfogyasztás megítélése mind társadalmilag, mind az egyénben. Míg a női alkoholfogyasztáshoz főként a szegyen kapcsolódik (Kaló 2020), a férfiaknál ez kevésbé jelenik meg.

Az erőszak ugyanakkor nemcsak gyermekkori áldozati szempontból vagy a későbbi szerhasználati szokásokat befolyásoló tényezőként fontos, hanem abból a megközelítésből is, hogy lesz valaki agresszív cselekedetek elkövetője. A társas szerepelmélet egyik példája, hogy mennyire mást tanulnak meg a kislányok és a kisfiúk az agresszióról, mivel a férfiak esetében a nemi szerep részeként tekintünk rá bizonyos szintig (Kozma – Kocsor 2018). Van olyan kutatás, mely arra hívja fel a figyelmet, hogy az apahiányos családban való nevelkedés másként hat a lányokra és a fiúkra. Míg előbbi nemnél az idejekorán megkezdett szexuális élettel találtak összefüggést, addig a fiúknál a sztereotipikus férfi viselkedés emelendő ki, azaz az agresszió és a versengés (Kozma 2019).

A 2016-os Február Harmadika adatfelvételben vizsgálták többek közt azt a kérdést, hogy a válaszadó hajléktalan emberek mire büszkék, mit szégyellenek, mit bántak meg. A válaszok színes képet mutatnak arról, miket említenek meg a hajléktalan emberek, s ezek mentén önképük hogy rajzolódik ki, hiszen amire büszkék, az pozitív önmeghatározásukat erősítheti, míg amit szégyellenek vagy megbántak, az negatív önértékelésüket támaszthatja alá (Győri 2021). A „Van-e valami, amire büszke?” kérdésre a legtöbben vagy azt válaszolták, hogy „semmire” (26%) vagy nem is válaszoltak (22%), ám a következő legnagyobb csoport a gyerekeit említette (16%). A hajléktalan élethelyzetű férfiak között nagyobb azoknak az aránya, akik sose éltek házasságban, mint a nők között (41,1% vs. 24,4%), és kevesebben élnek házastársal vagy élettárral (11% vs. 15,9%). Míg a férfiak 36,3%-nak nincs egyetlen gyereke

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

se, ez az arány a nők között kevesebb, mint 20%, és a nők között magasabb a többgyerekesek aránya is. A hajléktalan férfiak 8%-a találkozik rendszeresen gyermekével, míg a nők 21%-a (Fehér – Kovács 2018).

A kapcsolat erőssége, a látogatások gyakorisága azért is eltérő lehet, mert Magyarországon még mindig az a jellemző, hogy a válás vagy az élettársi kapcsolat végétérése esetén a kiskorú gyermekek az édesanyánál maradnak (ld. pl. Gajda et al. 2023; Vukovich 2006). Ebből pedig következik, hogy az édesapákat terheli a gyermektartási díj, amely átlagosan a (bejelentett) jövedelem 15–25%-a, a fizetés elmaradása esetén végrehajtást lehet kérni (OBH 2019).

Hajléktalan férfiak kiskorú gyermeivel való kapcsolattartásáról kevés szakirodalom található. Varga (2002) Utcalakók című szociográfiájában említésre kerül mind a gyerektartás, mind a gyermekkel való találkozás. Az ezekről beszélő férfiak főként arról nyilatkoznak, hogy nem tartanak kapcsolatot a gyermekükkel például a szegénység miatt vagy mert a gyerekek anyjának új párja nem látja őket szívesen. A gyerektartást nem fizető édesapák közül volt olyan, aki a bíróságon a váláskor egyezett meg a volt feleségével, hogy mindent hátrahagy, cserébe nem kell gyerektartást fizetnie, máshol ez csak informális megegyezés volt. Kutatásunkban többek között ezekre a kérdésekre kerestük a választ.

Kvalitatív vizsgálat a budapesti hajléktalan férfiak körében⁶

KORÁBBI ADATFELVÉTEL A BMSZKI-BAN

A BMSZKI a főváros hajléktalanellátó szervezete, 25 telephelyen több mint 1800 hajléktalan embernek (egyedülállóknak, pároknak és gyermekes családoknak) nyújt szállást naponta. Vannak kimondottan férfiakat, illetve csak nőket fogadó egységek, többségükben azonban koedukáltak az intézmények, s ez utóbbiakban jellemzően páros elhelyezésre is mód van. Egy átlagos téli éjszaka az ún. időszakos férőhelyeknek köszönhetően akár 2300 ember is használja a szervezet szállásait.

KUTATÁSUNK

Kutatásunk során arra voltunk kíváncsiak, a hajléktalan édesapák mennyiben különböznek a hajléktalan édesanyáktól, akikről korábbi adatalemzésünk során pontosabb képet kaptunk (Fehér – Lengyel 2023a). Annak érdekében, hogy mind a nemi, mind a szülői szerepekhez kapcsolódó hasonlóságok és különbözőségek megjelen-

⁶ Bár Budapesten több szervezet tart fenn hajléktalanellátó intézményt, az igénybevevőkről nem áll rendelkezésre egységes adatbázis, így kutatásunkat kizárólag a BMSZKI-ban végeztük.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

hessenek, a korábbi, hajléktalan nőket vizsgáló kutatásunk témáit tártuk fel a mostani adatelemzésben is, azaz a demográfiai sajátosságokat, az iskolai végzettséget és a munkaerőpiaci szerepet, az egészségügyi állapotot, a hajléktalanná válást, a gyermekekkel való kapcsolattartást, a párkapcsolatot, valamint a későbbi, másodgenerációs hajléktalanságot tárgyaló tanulmányaink tanulságai alapján a rokoni kapcsolatokat is (Fehér – Lengyel 2023b, Fehér – Lengyel 2024a).

Kutatásetika és adatgyűjtés

Másodelemzésen alapuló vizsgálatunkban ötven, a BMSZKI valamelyik átmeneti szállóján élő édesapával készített első interjút, valamint a szociális munka dokumentációját elemeztük kézi módszerrel. A mintába véletlen alapján kerültek 50 éves vagy annál fiatalabb gyermekes férfiak, azok helyére, akiket kutatásetikai összeférhetetlenség vagy információhiány miatt kizártunk, új alanyokat választottunk. A kiválasztás során a legfrissebben készült első interjúktól haladtunk a régebbiek felé, így a mintába került férfiak 2023-ban vagy 2024-ben költöztek be átmeneti szállóra.⁷ Bár az arány nem reprezentatív, az ötven édesapa⁸ megtalálásáig összesen hatvanegy gyermektelen hasonló korú hajléktalan férfit találtunk.

Azért döntöttünk az átmeneti szállón jogviszonnyal rendelkező férfiak kiválasztása mellett, mert az esetkezelés és a BMSZKI belső eljárásrendje szerint előírt dokumentációs formák okán gazdagabb információ áll rendelkezésünkre róluk, mint az éjjeli menedékhelyet vagy nappali melegedőt használó társaikról. Az adatgyűjtés időpontjától közvetlenül visszamenő időablakkal az volt a célunk, hogy olyan hajléktalan édesapák kerüljenek a mintába, akikkel vélhetően még aktív esetkezelés zajlik⁹, így a legfrissebb információk állnak rendelkezésünkre.

Ahogy a korábbi kutatásaink esetében, most is feldolgoztuk az első interjút, mely a BMSZKI eljárásrendje¹⁰ szerint kötelezően elkészítendő dokumentum, azaz minden átmeneti szállóra költöző ügyfél esetében rendelkezésre áll. Ez egy összefoglalója az esetkezelő szociális munkás és az ügyfél első, főként életútra és leendő segítségnyújtásra vonatkozó beszélgetésének, mely az alany kommunikativitása és a készítő rátermettségének függvényében a másfél-két oldaltól a tíz oldalt meghala-

⁷ A beköltözés éve nem feltétlenül az első átmeneti szállóra költözést jelenti, hanem az adott intézménybe való felvétel évét.

⁸ Édesapának azt tekintettük, aki azt nyilatkozta, hogy van gyermeke. A kiválasztásnál nem állt rendelkezésünkre a gyermek kora, ugyanakkor avval, hogy az apák korát maximum 50 évesnél állapítottuk meg, lehetővé tettük a kiskorú gyermekekkel való kapcsolat vizsgálatát.

⁹ A BMSZKI átmeneti szállóin egyszerre eltölthető maximális időtartam egy plusz egy év. S bár voltak alanyok, akiknek jogviszonya valamilyen ok miatt megszűnt, nagy arányban valóban még folyó esetkezelésről kaptunk képet.

¹⁰ BMSZKI 15/2020. (08.20) sz. igazgatói utasítás.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

dóig terjedhet.¹¹ Minden átmeneti szállóra való beköltözéskor készül ilyen interjú, a nem első intézményi jogviszonynál jellemzően a ki- és beköltözés közötti idő kerül csak feldolgozásra.¹²

Az első interjúk végén szerepel az esetkezelés lehetséges céljaira és irányaira vonatkozó kérdés, ahol a szociális munkás fogalmazhatja meg meglátásait, s hogy a beszélgetés alapján milyen reális célok és ahhoz tartozó lépések határozzák meg az esetkezelést. A négy, eljárásrendben is rögzített elemen kívül (térítési díj fizetése, előtakarékoság, szociális munkással való együttműködés és a házirend betartása) a legáltalánosabb és legtöbb ügyfelet érintő célok és teendők például az egészségügyi állapot karbantartása, az orvos által előírt gyógyszerek szedése, az adósságrendezés, a szerhasználati problémák kezelése (az arról való nyílt beszéd, ártalomcsökkentés vagy akár a teljes absztinencia), munkahelykeresés vagy –megtartás. Ezek nem csak az ügyfelet kötelezik, hanem irányt adnak az esetkezelésben is. Ebbe a részbe lehet beemelni a gyermekes ügyfelek gyermekkel való kapcsolattartását, adott esetben a gyermektartás fizetését is. Mindezek miatt tartottuk kiemelten fontosnak és informatívnak az első interjú végén megfogalmazott célok és irányok vizsgálatát is.

Az egyes ügyfelekkel kapcsolatos információk, lépések, történések az úgynevezett gondozási naplóba kerülnek rögzítésre, mely a BMSZKI által kidolgozott egy-egy, minden telephelyről elérhető nyilvántartási rendszer egyik fő eleme. Kutatásunkban vizsgáltuk a gondozási naplóban rögzített bejegyzéseket, különös tekintettel a gyermekkel kapcsolatosakat. Nem csak arra voltunk kíváncsiak, megjelenik-e, hogy az édesapa találkozott a gyermekével vagy más módon kapcsolatot tartott-e vele, hanem hogy más úton előkerül-e apai szerepe, például a gyermektartási díj levonása vagy ünnepek, évfordulók kapcsán hiányérzet megfogalmazása. Szintén beemeltük az elemzésbe az úgynevezett FET adatlapokat, melyek szintén a BMSZKI belső adatbázisában érhetőek el. Minden átmeneti szállóra jelentkező ügyfél részt vesz egy felvételi beszélgetésen, mely egy adott, kérdőívhez hasonló kérdések mentén zajlik. Az adatlap az általános demográfiai adatok mellett tartalmazza a lakhatási problémák kezdetét, a hajléktalanná válás okát, az eddig igénybe vett hajléktalan-ellátó intézményeket, a gyermekek számát, a szükség esetén értesítendő személy nevét, elérhetőségét és a kapcsolat típusát, az iskolai végzettséget, a munkahelyi tapasztalatokat, a jelenlegi munkaviszonyt, a havi átlagos jövedelmet és annak típusát (bejelentett vagy nem bejelentett alkalmi vagy rendszeres munkaviszony, öregségi

¹¹ Az első interjú és annak kivonata nem egy képzett interjúer tudományos célra, azonos interjúvázlat mentén készített adatfelvétele, ezért tudományos célra való felhasználása csak korlátainak ismeretében alkalmas. A túl kevés információ állt rendelkezésünkre az első interjúból, az adott alany nem került a mintába.

¹² A mintába került személyek között többen is vannak, akiknek legelső első interjúja évekkal korábbi. Őket nem zártuk ki, hiszen így egy folytatólagos, változásokat is bemutató élettörténetet ismerhettünk meg, amiben nem egy esetben a gyermekekkel való kapcsolattartás is formálódott – már csak a gyermekek életkorának és ebből adódó igényeinek változása miatt.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

vagy rokkantsági nyugellátás vagy egyéb segélyszerű illetmény), a tartozásokat (tömegközlekedési büntetések, elmaradt számlák, hiteltörlesztések, stb.) amik alkalmi vagy rendszeres jelleggel csökkentik a havi bevételt. Az egészségügyi állapotra vonatkozó részben az ismert betegségeken túl az esetleges szenvedélybetegségre és az ahhoz kapcsolódó ellátásokra és a pszichiátriai diagnózisokra is van kérdés. Ez egy olyan gazdag adatbázis, mely sokkal részletesebb és pontosabb képet ad a mintába került hajléktalan édesapákról és a korábban rendszeresen használt forrásainkat is jól kiegészíti. Ugyanakkor tudományos célú felhasználásakor szem előtt kell tartani, hogy az adatok önbevalláson alapulnak, továbbá sokszor a valóságtól eltérhetnek, hiszen a felvételi beszélgetés végén a közölt információk alapján határozzák meg a kollégák, hogy az ügyfél mely intézményben kap majd elhelyezést.

A tartalomelemzést kézi módszerrel végeztük. Az első interjúk adatgazdája a Módszertani és Fejlesztési Iroda vezetője, aki hozzáférést biztosított az anyagokhoz kutatásunk megvalósításához¹³. Elemzési munkánkat a BMSZKI szakmai igazgatóhelyettese engedélyezte. A mintánkba került férfiak az Adatkezelési Szabályzat elfogadásával beleegyezésüket adták az adataik kezelésébe. A vizsgált személyek kiválasztásánál odafigyeltünk arra, hogy ne kerüljenek a mintába olyanok, akik azokon a telephelyeken élnek, ahol dolgozunk. Az adatokat anonimizáltuk, a földrajzi neveket a budapesti kerületek kivételével szintén megváltoztattuk.

Eredmények

Kutatási eredményeinket a korábbi, hajléktalan nőkről írt tanulmányunkhoz (lásd Fehér – Lengyel 2023a)¹⁴ hasonlóan három fő téma mentén foglaltuk össze, azaz a legfontosabb demográfiai adatok, a gyermekek és a párkapcsolat kérdése köré gyűjtve. A szövegben szereplő anonimizált idézetek az első interjúból vagy a gondozási naplóból származnak.¹⁵

Az 50 fős mintánk kvantitatív adatait összehasonlítjuk a BMSZKI intézményeiben élőkrol elérhető adatokkal: a Szakmai Beszámolóban az adott évben a szolgáltatás minden felhasználója alapján készített összesítést (Breitner – Pataki 2023a), illetve a Február Harmadika országos kérdőíves kutatásban résztvevő, az adott időszakban a BMSZKI átmeneti szállásait felhasználó önkéntes válaszadók adatait (Breitner – Pataki 2023b).

¹³ Az adatgazda mellett az egyes telephelyek szakmai vezetője fér hozzá az első interjúkhoz, ő továbbítja az aktuális esetkezelő szociális munkásnak az előzményeket.

¹⁴ A továbbiakban minden a nőkkel kapcsolatos megjegyzésünk erre a tanulmányra vonatkozik.

¹⁵ Az interjúalanyok neveit megváltoztattuk. A többi szereplőt és az idézetekben szereplő földrajzi helyeket töröltük, vagy csak egy fiktív betűvel jelöltük.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

FŐBB DEMOGRÁFIAI ADATOK

A mintába 2024. májusától időrendi sorrendben visszafelé került az első ötven 50 év alatti férfi, akinek volt legalább egy gyermeke, és akivel részletes első interjú készült. A legfiatalabb 23, a legidősebb 50 éves volt, az átlagéletkoruk 41 év. A BMSZKI átmeneti szállóin lakók átlagéletkora 55,8 év volt (medián 57), vagyis a fiatalabb férfiak egy kisebbségi csoportot alkotnak. (Breitner – Pataki 2024) A kutatási mintánkban is a 41–50 év közöttiek alkották a legnépesebb csoportot (32 fő), míg a 30 év alattiak csupán 4-en voltak. Azért döntöttünk az 50 éves vagy annál fiatalabbak csoportja mellett, hogy minél több olyan édesapát találjunk, akinek valószínűbb, hogy kiskorú gyermeke van.¹⁶

Gyermekkor

Az első interjúkban általában a gyermekkorról is szó esik – csupán 6 esetben nem derült ki, hogy az interjúalany hol, kivel töltötte gyermekkorát. Válaszaik alapján háromféle csoportot állítottunk fel: azokat, akik több negatív gyermekkori tapasztalatról számoltak be (24 férfi) „nem harmonikus családi viszonyú” csoportba tettük. Ide tartoztak azok, akik az alábbiak közül említettek több dolgot is: mélyszegénység, etnikai kirekesztés, bántalmazás, elhanyagolás, egy szülő vagy testvér halála, tartós betegsége vagy például börtönbüntetés miatti tartós hiánya, illetve az, hogy nem a szülei nevelték gyermekkorában.

„Gyerekkoromra nem nagyon emlékszem. Rossz gyerekkorom volt, nem akarok foglalkozni vele. Jobb is, hogy nem emlékszem. ... Laktam itt is, ott is, több helyen, de nem állami gondozásban, nem a szüleimnél laktam, hanem ismerősök-nél. Felültem a vonatra és elmentem. Nem emlékszek, hogy több osztályt jártam volna [egy helyen].” (intézményi dokumentum, Károly, 37 éves, 2 gyermek)

„Két testvére van. Mindkét szülője sokat iszik. Válásuk után hol egyiknél, hol másiknál lakik. mindketten korán meghalnak – nyolcadikos kora után nagymamája neveli. Középiskola alatt albérletbe költözik, iskola mellett dolgozik, barátai szülei támogatják.” (intézményi dokumentum, Benedek, 46 éves, 2 gyermek)

Azt a 13 férfit, aki hosszabb-rövidebb ideig gyermekvédelmi szakellátásban is nevelkedett, külön csoportba soroltuk.

¹⁶ Ugyan az éjjeli menedékhelyeken több fiatal férfi éjszakázik, velük csak az alap adatokat rögzítő ún. első éjszakás kérdőívet veszik fel a segítők. Az átmeneti szállókon készülő első interjúk, valamint a részletes gondozási napló sokkal alkalmasabbak másodelemzésre.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„5 éves korában állami gondozásba kerül, édesapja alkoholista volt, bántalmazta az anyát és a gyerekeit. 10 testvére van. Anyja ezután hajléktalan lett Budapesten.” (intézményi dokumentum, Kristóf, 34 éves, 2 gyermek)

„4 hónaposan intézetbe került nővérével. Szülei hol kivették, hol berakták az intézetbe. Fizikailag bántalmazták, sokat verték, emiatt már inkább visszaszökött az intézetbe, minthogy a szülőknél legyen.” (intézményi dokumentum, István, 44 éves, 3 gyermek)

A harmadik csoportba azok tartoznak, akik beszéltek a származási családjukról, és nem mondtak semmi olyat, ami indokolta volna, hogy a fenti két csoportba kerüljenek (mindössze 7 fő). Bár a gyakran igen rövid, akár egy-két mondatos beszámolók nem tükrözik az illető teljes gyermekkorát, voltak, akik kimondottan boldog gyermek éveikről számoltak be. A kiegyensúlyozottnak ítélt családi háttérrel a segítő folyamat előrehaladtával később keletkező dokumentumokból olykor kiderültek olyan események, amelyek miatt akár indokolt lett volna az átsorolás, de úgy döntöttünk, hogy ezekben az esetekben az első interjú során adott információkat nem írtuk felül.

„Jó gyerekkora volt, egyedüli gyermekként három család kényeztette [kereszt-szülők, saját különélő szülei].” (intézményi dokumentum, Mátyás, 44 éves, 1 gyermek)

„Hatan voltak összesen testvérek, 2 lány testvére már meghalt [sic!], két öccse, 1 nővére él, akik [azóta is] Sz-en laknak. Nagyszülők nem laktak velük gyerekkorában, szintén Sz-en laktak, jó volt velük a kapcsolata. Édesanyja napszám-ban dolgozott, édesapja kertészeti munkát végzett, gyümölcsösben és rakodó-ként is dolgozott. Édesapja jelenleg nyugdíjas, édesanyja rokkantnyugdíjas. Jó volt a gyerekkora.” (intézményi dokumentum, Szilárd, 44 éves, 1 gyermek)

A gyerekkor többek számára túl hamar ért véget. 13 olyan férfit találtunk, akik a nagykorúvá válásuk előtt (öten 14–15 évesen!) önállóvá váltak, elköltöztek a szülői házból – akár kollégiumba, akár albérletbe, akár ismerősökhöz, párjukhoz és annak családjához. Öt esetben ez egyben a vidékről Budapestre költözést is jelentette – hármukat rokonok (nagyszülők, nagyobb testvér) várták. Kettő kivételével mindnyájan „nem harmonikus” családban vagy állami gondozásban (is) nőttek fel, azok pedig, akik jó családi légkörről számoltak be, a mélyszegénység elől menekültek.

„Hatan voltak testvérek, anyja »borzasztó felfogású asszony« Intézetbe került az összes gyerek. 15 évesen elszökött, utána javító-nevelőbe került, onnan »kibányászott egy vadidegen ember« (akinek a lányával járt). »Én nagyon

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

sok traumát láttam egész életemben». (intézményi dokumentum, Tamás, 32 éves, 3 gyermek)

„Édesapja 9 évesen meghalt, anyja egyedül nevelte őt és 9 testvérét. 15 évesen Budapestre költözött, kollégiumba – addigra már több testvére itt élt. »Előre menekültünk, úgy is mondhatnám, ez nem sokkal a rendszerváltás után volt, amikor Borsodban már csődbe ment az egész nehézipar, senkinek nem volt már munkája«. (intézményi dokumentum, Roland, 45 éves, 6 gyermek)

Iskolai végzettség és munkavállalás

Az apák többsége rendelkezik szakmával vagy érettségivel, két fő diplomát szerzett. Mindössze hárman vannak közülük, akik nem végeztek el a nyolc általánost. Iskolai végzettségük így jóval magasabb az anyákénál, akik között többségben voltak a nyolc általánossal, vagy annál kevesebb osztállyal rendelkezők, és akik között senkinek nem volt felsőfokú végzettsége. A BMSZKI átmeneti szállóin élő férfiakhoz képest a mintánkban valamivel nagyobb arányban vannak azok, akik csak nyolc általános iskolai osztályt végeztek és kevesebben azok, akik megszerezték az érettségit, azonban a többi kategóriában nagyon hasonló arányokat találunk.

Munkaviszony

Az általunk vizsgált férfiak átlagos jövedelme 119 ezer forint volt a beköltözéskor – evvel a jövedelmi kategóriák felső csoportjába tartoznak (lásd: Breitner-Pataki 2023a). Ha csak azoknak a jövedelmét nézzük, akik munkaviszonnyal rendelkeznek, akkor nettó 165 ezer forint az átlag, ami nagyjából megfelel a 2023-as minimálbérnek (NAV 2023). A keresetek 70000–280000 Ft között mozognak.

S milyen munkaköröket töltenek be? A legnagyobb csoport a takarítóké, de nem csak klasszikus takarítók, hanem a köztisztasági vállalat, az FKF Nonprofit Zrt. munkatársai, vagy szelektív hulladékválogatók stb. Többen dolgoznak építkezéseken, főleg segédmunkásként, ketten biztonsági őrök, ketten pedig konyhán dolgoznak kisegítő munkakörben.

Azok közül, akiknek alacsonyabb az iskolai végzettsége (max. nyolc általános), szinte mindenki dolgozik. Egy fő tartósan munkanélküli, a többiek, ha épp munka nélkül vannak, jellemzően több év folyamatos munkaviszonnyal jelenleg állást keresnek. A szakmával rendelkezők között magasabb a tartósan munkanélküliek aránya (közel felüknek nincs jövedelme), közülük minden második nyíltan vállalja, hogy (felépülésben lévő vagy aktív) szerhasználó vagy pszichoszociális nehézségekkel küzd. A szakmával rendelkezők többnyire segédmunkát végeznek. A legmagasabb iskolai végzettségűek (érettségivel vagy diplomával rendelkezők) között szintén magas a munkával és rendszeres bevétellel nem rendelkezők aránya.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A nőknél is a takarítás volt a leggyakoribb munkakör. Az ő esetükben a munkanélküliség nem az iskolai végzettséggel, hanem a párkapcsolattal volt összefüggésben – a nem dolgozó és jövedelem nélküli nők egy kivételével mind párkapcsolatban éltek és párjuk osztotta meg velük jövedelmét. Több olyan nő volt a negyven év feletti korcsoportból, akinek még sosem volt munkaviszonya – illet a férfiak között nem találtunk. Az anyákkal ellentétben szintén nem volt az apák között olyan, aki hajléktalan emberekre jellemző, a többségi társadalomban azonban nem bevett pénzkereseti lehetőséget végzett volna (pl. dobozolás, Fedél Nélkül újság árusítása, „gyűjtögetés”, saját kézműves alkotások árusítása, „plazmázás”). Ez, a nőkkel szemben, összhangban áll Győri (2019) megállapításával, miszerint az ilyen tevékenységeket végzők jellemzően nem átmeneti szállókon élnek, és egyben jól mutatja az adatok férfiközpontúságát.

A jövedelmi helyzetet a munkavállaláson túl a korábbi tartozások, fizetési elmaradások utáni törlesztőrészlet megfizetési kötelezettsége is befolyásolja. A mintába került 50 apa közül legalább 21 főnek van olyan tartozása, ami a bejelentett jövedelméből levonásra kerül: adó- vagy egészségügyi hozzájárulás tartozás, gyermek-tartás, közlekedési bírságok, mobilszámla elmaradás, hiteltörlesztés, szabálysértési büntetés stb.

„Sándor szerint hiába keres sokat, de azt két emberre kell költeni. Illetve a munka mellett nem tud háztartást vezetni, ezért nagyon sokba kerül az élelem, mert mindent készen vásárolnak. Büntetése is van, jogosítvány nélküli ittas vezetés miatt. (250.000 Ft) (intézményi dokumentum, Sándor, 47 éves, 2 gyermek)

„A mai napi beszélgetés alkalmával kiderült, hogy Györgynek kb 1 000 000 összegű NAV-nak átadott tartozása is van, amely KATA vállalkozás adóinak nem fizetéséből, illetve személyi kölcsön törlesztő rész elmaradásából, valamint egy nagyobb összegű Telekom tartozásból adódott össze. Mindaddig, amíg bejelentett munkája volt, a törlesztendő összeget jövedelméből levonták.” (intézményi dokumentum, György, 45 éves, 6 gyermek)

Egészségügyi állapot

Az általunk vizsgált férfiak egészségi állapota jobb, mint az anyáké. Valamivel kevesebb közöttük a pszichoszociális fogyatékossgal élő (11 vs. 18 fő) illetve a szív- és érrendszeri betegségben érintett (10 vs. 14 fő). A férfiak között ugyanakkor lényegesen többen vannak, akik addiktológiai problémával küzdenek – minden negyedik apa dokumentációjában szerepel a szerhasználat, alkoholproblémák vagy a kettő együttese. Lehetséges, hogy a nők között is többen vannak, akik ilyen nehézséggel

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

küzdenek, csak kevésbé nyitottan beszélnek róla – esetleg szenvedélybetegségük nem okoz olyan könnyen észlelhető tüneteket, mint a férfiaknál.

„Tamást elkapta a rendőrség valami kábítószerrel, elterelésre küldték. Ezzel egy időben intézi az elvonót, szeretne szabadulni a függőségétől, ebben van segítségé.” (intézményi dokumentum, Tamás, 30 éves, 2 gyermek)

„Rosszul nézett ki az elmúlt héten, ezért kértem, hogy beszéljünk. Elmondása alapján beteg. A múlt héten előfordult, hogy sokat ivott, de alkoholproblémájával nem kíván foglalkozni. Szabadságon volt, munkáját nem érzi veszélyben.” (intézményi dokumentum, Ádám, 44 éves, 2 gyermek)

Hajléktalanná válás

A hajléktalanná válás története soha nem egyetlen tényezőre vezethető vissza, és az apák esetében is több ok vezetett az utolsó otthon elvesztéséhez. A legtöbb esetben családi (szülőkkel, rokonokkal kapcsolatos) konfliktusok (is) felelősek a hajléktalanná válásért, továbbá válás vagy az élettársi kapcsolat felbomlása.

„Állami gondozott volt, 18 évesen szüleihez költözött, majd családi konfliktus miatt 2 év után eljött tőlük. Feljött Pestre, ahol rokonnál lakott 2 évig, majd munkásszállón, később utcán, fapadon.” (intézményi dokumentum, Endre, 35 éves, 6 gyermek)

„J-n [jászvárosban] volt közös háza volt feleségével, ahonnan konfliktus miatt el kellett jönnie. Elvált feleségétől, s a váláskor gyermekeire hagyta a házat.” (intézményi dokumentum, Géza, 39 éves, 5 gyermek)

5 férfi vesztette el saját tulajdonú otthonát hiteltörlesztési nehézségek miatt, 8 fő pedig bérelt lakását közüzemi tartozás vagy bérleti díj elmaradás miatt.

„Édesanyja eladta a lakást apja halálakor, amikor ő hatodikos volt. Építkeztek, nem fejezték be, a befejezetlen lakást elcserélték egy szoba-konyhára. Jelzálog miatt a házat elveszítették. Négyen laktak egy pici lakásban, azt is elcserélték, »abból már nem lett utána semmi« 18–25 éves korában volt egy komoly kapcsolata. Amikor különváltak, »akkor tudta meg igazán, hogy mi az a csövezés«. Nővére is és édesanyja is szállóra került, később albérletekben laktak édesanyjával. Laktak munkásszállón is.” (intézményi dokumentum, András, 41 éves, 1 gyermek)

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Többen családtagjuk önkormányzati lakásában éltek, s annak halálakor elvesztették a bérleti jogot, s így váltak hajléktalanná.

„Anyja halála után el kellett hagynia az önkormányzati bérlakást. Testvérénél, majd albérletekben lakott. Egy munkahelyi baleset után, amikor nem kapott táppénzt (feketén dolgozott), elvesztette az albérletét is.” (intézményi dokumentum, György, 40 éves, 1 gyermek)

4 fő kórház pszichiátriai osztályáról, 3 fő börtönből szabadulva, 1 fő az ukrán háború (és a sorozás előtt menekülve) lett (akár többedjére) hajléktalan.

„19 évesen feleségével közösen kapott önkormányzati szobakonyhát a VIII. kerületben, amit egy tatárszentgyörgyi házra cseréltek. Miután felesége megcsalta, pszichiátriára került, majd Budapesten lett hajléktalan.” (intézményi dokumentum, Roland, 45 éves, 6 gyermek)

„Azt meséli, hogy Ukrajnából jött. Úgy szökött át a határon. A katonák meg is verték, mutatja a nyomait. Kettős állampolgár, azt mondja, hogy ezért nem menekült szállóra került. A családja már 2 éve Magyarországon él. ... Ukrajnában egy saját péksége volt. Tud oroszul, ukránul és románul.” (intézményi dokumentum, Mátyás, 44 éves, 1 gyermek)

Többen vannak, akik családtagjukkal (párjukkal, édesanyjukkal, kiskorú gyermekükkel) együtt veszítették el a lakhatásukat. Néhányuktól eltekintve családtagjaik is hajléktalanként élnek egy ideig, akár a férfivel együtt.

„CSÁO¹⁷-ban élt párjával és gyerekeivel. Onnan kiköltözött, Németországba ment, de nem jött össze a munka, visszajött és azóta hajléktalan.” (intézményi dokumentum, Dániel, 32 éves, 2 gyermek)

„Attila nagykorúvá válása után az életkezdési támogatásból két testvérével közös házat vett, ahol nem fizették a közüzemi díjakat, így az idővel lakhatatlanná vált.” (intézményi dokumentum, Attila, 24 éves, 1 gyermek)

Az általunk vizsgált mintába lényegesen több olyan férfi került, aki kevesebb mint egy éve vált hajléktalanná, mint az átmeneti szállón élők között általánosságban,

¹⁷ Családok átmeneti otthonának rövidítése. A családok átmeneti otthona a 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény 51§-a értelmében a gyermekvédelmi alapellátás részeként olyan intézmény, ahol „otthontalanná vált” szülők és gyermekeik élhetnek együtt és kapnak támogatást különböző ügyeik intézésében, a gyermek ellátásában, nevelésében.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

vagyis feltételezhető, hogy több mindenben eltérnek az átmeneti szállón élők átlagától. Jellemzően a hajléktalanná válás előtt már nem gyermekükkel közös háztartásban éltek, hanem egy másik kapcsolatban vagy egyedül. Közülük többen vállaltak hosszabb-rövidebb ideig külföldön munkát (Németországban, Franciaországban, Hollandiában, Finnországban és egy esetben Kanadában). Iskolai végzettségük magasabb és csak elvétve található közöttük olyan, aki szenvedélybetegséggel küzd.

A férfiak egy része esetében a hajléktalanság nem egy állandó állapot, hanem valami, amibe időnként egy-egy krízis eredményeképp időszakosan kerülnek. Az átmeneti szállóra való jelentkezéskor megkérdezik, hogy hol aludt előző éjszaka: nyolcan lakásból (bár többségük szívességi lakhatásból, volt feleségtől, testvértől, szülőtől) érkeztek – és nemcsak azok, akik kevesebb mint egy éve hajléktalanok!

„Egy rövid időre öccséhez, E-ba tudott menni, majd párkapcsolatai által lakott lakásban. Legutóbb D-ben élt 10 hónapig, majd N-ban 2 évig. N-ban élő volt párjával még tartja a kapcsolatot, de nem jött ki a szüleivel.” (intézményi dokumentum, István, 44 éves, 3 gyermek)

„[A válás után] Jenő szívességi lakáshasználó lett, majd utcán aludt, szállókon, folytatta az alkoholizálást. Közben [egy keresztény] közösségbe kezdett járni, ahol sok rokoni szálát felfedezett. ... A gyülekezet tagjai segítettek neki bekeverülni terápiára, ahonnan hozzánk érkezett.” (intézményi dokumentum, Jenő, 50 éves, 2 gyermek)

GYERMEKEK

A kutatási mintánkban szereplő apáknak legalább 118 gyermeke született, a legtöbb a hat gyermek (3 apának van ennyi). A legnagyobb csoport a 2-4 gyermekeseké (26 fő), őket követik az egy gyermekes apák (18 fő). A korábbi vizsgálatunkban szereplő nők között többen voltak azok, akiknek sok gyereke volt, míg a férfiak többségének nem minden gyermeke származott ugyanabból a kapcsolatból. Voltak apák, akik nem voltak biztosak a gyermekeik korában.

„3 fia és 2 lánya született a kapcsolatból, de nem tudja megmondani mikor születtek a gyerekei, »asszony tudja«.” (intézményi dokumentum, Norbert, 39 éves, 5 gyermek)

Kiskorú gyermekek

Míg a hajléktalan anyák gyerekeinek nagyobbik része gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett, addig az apák kiskorú gyermekeinek zömét (52 gyereket) a másik szülő vagy rokonok, elsősorban nagyszülők (5 gyermek) neveli vagy nevelte, és csak

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

kevesebb, mint harmaduk, 28 kiskorú gyermek él nevelőszülőnél vagy lakásotthonban. Egy gyermeket születése után örökbe adtak.¹⁸ Két férfinak volt várandós a barátnője az adatelemzés idején (mindkettőnek volt már másik gyermeke egy korábbi kapcsolatból). Annak ellenére, hogy a gyermekek nagyobb részét (korábbi) családtag neveli, csupán 14 apa fizet tartásdíjat, 5 nem fizet, bár kellene neki. Azoknak, akiknek van hivatalos jövedelme, a tartásdíj összege automatikusan levonásra kerül. Vannak, akik lemondtak a közös tulajdonú ingatlan rájuk eső részéről a gyermektartási díjért cserébe.

„Gyerektartást nem fizet, úgy gondolja, otthagyta nekik a házat gyerektartás fejében, no meg ha »kell a tehén, kelljen a borja is«, azaz, ha belép egy új férfi az asszony életébe, az gondoskodik annak gyerekeiről is.” (intézményi dokumentum, Géza, 39 éves, 5 gyerek)

„Gyermektartás elmaradása miatt kapott 180 óra közmunkát, ebből már 100 órát ledolgozott, 80 BV.” (intézményi dokumentum, Ádám, 44 éves, 2 gyermek)

Természetesen olyan apa is van, aki (akár a hivatalos tartásdíjon felül) támogatja gyermekét.

„Félretenni nem nagyon tud, mert két gyermekét (4 és 2 évesek) támogatja anyagilag.” (intézményi dokumentum, Tibor, 48 éves, 6 gyerek)

„Anyagilag nagyon sok pénzzel támogatja a lányát, illetve volt párját. ... ő fizette nekik a rezsit, kaját, vett ruhát, nem bírja nézni, hogy a lánya nélkülözön bármit is. Néha elvitte a nagyszülőkhöz a lányát nyaranta.” (intézményi dokumentum, Szilárd, 44 éves, 1 gyerek)

Nagyon hiányosak az adatok arról is, hogy meddig nevelte az apa a gyermekeit: a többségüket iskolás vagy óvodás korukig, néhány gyereket ennél fiatalabb koráig, négy esetben pedig már nem voltak együtt a gyermek anyjával a szüléskor. A legtöbben válás miatt kerültek el a gyermekeiktől, illetve többen mondták, hogy a feleségük az alkoholfogyasztása miatt hagyta el őket és magával vitte a gyereke(ke)t is.

„24 évesen nősült, párja falujába költöztek. 13 évig tartott a házasságuk, öt gyermekük született, négy lány, egy fiú – a legidősebb kislány 14 éves, a legkisebb 9. Szépen éltek, volt a gyerekeknek volt saját szobája, mindig tele volt

¹⁸ 32 gyerek esetében nem volt ilyen adat.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

a hűtő. (...) Géza az anyóst hibáztatja válásukért. Mivel az após súlyos alkoholista volt, az anyós nem tolerálta Géza italozását. Ő ugyan tisztességesen dolgozott, gondoskodott a családjáról, és csak munka után, kikapcsolódásként járt a kocsmába, ahogy arrafelé szokás, az anyós, valószínűleg saját rossz tapasztalatából kiindulva, nem vette jó néven ezt az életformát. Szép lassan elmarta lányát a férfitől. ... Végül az asszony a gyerekekkel mégis visszaköltözött az anyjához. Így végül Géza teljesen egyedül találta magát. Belekeveredett a drogba, 3-4 hónapig biofüvet használt, de mikor azon kapta magát, hogy a drága öltönyét elkótyavetyélte a drog miatt, gyorsan leállt. A házat végül otthagyták a gyerekeknek, és a szüleihez költözött.” (intézményi dokumentum, Géza, 39 éves, 5 gyermek)

Többen éltek a gyermekeikkel családok átmeneti otthonában (CSÁO), vagy a feleségük élt anyaotthonban a gyermekek kiemelése előtt.¹⁹ Olyan férfi is akadt, aki az új párjával és annak gyerekeivel lakott ilyen típusú intézményben. Az anyagi okok minden esetben közrejátszottak a gyermekek kiemelésében, egy esetben a család életmódja is.

„Harmadik feleségével 2004-től 2009-ig voltak együtt. 2004-ben vesztették el a lakhatásukat, a felesége 3 hónapos terhesen anyaotthonba tudott menni, Levente pedig utcára került. Ebből a kapcsolatból három gyermeke született, 2005-ben született meg az első, 2007-ben a második és 2009-ben a harmadik.” (intézményi dokumentum, Levente, 49 éves, 5 gyerek)

„Endrének lett egy új párkapcsolata, 7 évig voltak együtt. Két gyermekük született, főleg családok átmeneti otthonaiban éltek együtt több helyen is. Laktak a XXII. kerületben, a IV. és a IX. kerületben, innen már a párja nélküle költözött a gyerekekkel CSÁO-ba. Endre 2023 szeptemberig munkásszállón lakott, utána került az utcára.” (intézményi dokumentum, Endre, 35 éves, 6 gyerek)

Kapcsolat a gyermekekkel

Az apák 118 gyermekéből csak 18 apa 34 gyermeke esetében került szóba a gyermekkel való kapcsolat – többnyire rendszeres, 9-nél pedig rendszertelen módon. 25 gyerekkel az apának egyáltalán nincs kapcsolata. A többi gyermeknél hiányzik ez az információ – vagy nem került szóba a téma, vagy nem tűnt fontosnak az esetvitel kapcsán.

¹⁹ Az anyaotthon nem egy hivatalos intézmény típus: olyan családok átmeneti otthona, ahol csak anyákat és gyermekeiket fogadják.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„A válóper folyamatban van, gyermekeit kéthetente láthatja a helyi család-segítőben, esetmenedzser felügyelete alatt.” (intézményi dokumentum, Imre, 43 éves, 2 gyerek másik szülőnél)

„Kéthetente látogatja a fiát, felügyelet mellett lehet kapcsolatot tartani vele. Élettársa súlyos alkohol, drog és gyógyszer fogyasztó, emiatt nem nevelheti a gyerekeket.” (intézményi dokumentum, Timót 41 éves, 2 gyerek, egy nagymamánál, egy gyermekvédelmi szakellátásban)

Több okot is említettek a férfiak, amikor arról beszéltek, hogy miért nem találkoznak a gyermekükkel. Egy apa arról számolt be, hogy a gyermekek anyja nem engedi látogatni a gyerekeket, míg egy apát a bíróság tiltott el a láthatástól. Volt, aki szégyelli jelenlegi helyzetét, volt, aki nem tudta, hol él gyermeke, és olyan is volt, aki nem akart vagy nem tudott erről a témáról beszélni.

„Jelen állapotában nem szeretne vele találkozni.” (intézményi dokumentum, Márk, 43 éves, 1 gyerek, húga és annak élettársa neveli a gyereket)

„Kisebbik gyerekének az anyja nem engedi a láthatást, saját anyjától van híre a gyerekről.” (intézményi dokumentum, Ádám, 44 éves, 2 gyerek, mindkettő másik szülőnél)

Az egyéni esetkezelés során a gyermekekkel való kapcsolat nem csak a célok, hanem az egyén jóllétét, érzelmeit, lelkiállapotát befolyásoló tényezőként is szóba kerül.

„Richárdot a közeledő húsvéti ünnep lelkileg nagyon megviseli, mivel nincs lehetősége a gyermekeivel a közös ünneplésre.” (intézményi dokumentum, Richárd, 48 éves, 3 gyermek, 2 nagykorú, 1 kiskorú gyermekotthonban)

„Lánya nem hívta meg a ballagására, ami neki nagyon rosszul esett. Amikor ezt elmondta neki, a lány sírva fakadt.” (intézményi dokumentum, Mátyás 44 éves, 1 gyerek másik szülőnél)

Célok

A szociális munka céljai között 10 férfi esetében szerepel gyerekekkel kapcsolatos terv: elsősorban rendszeres kapcsolattartás vagy a kapcsolat rendezése, néhány esetben pedig együttélés. Az anyák sokkal nagyobb arányban terveztek a gyermekükkel közös lakhatást.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„Célja, hogy olyan helyen lakhasson, amit a gyerekei előtt is felvállalhat, nem szeretné, ha hajléktalannak látnák.” (intézményi dokumentum, Géza, 39 éves, 5 gyerek)

„Párjával közösen vannak a szállón, közös célok: esetleg pszichológus bevonása a trauma-feldolgozásban; a kiemeléssel kapcsolatos gyámügyi/gyermekvédelmi kérdések pontos feltérképezése; a láthatás szabályozásának megismerése, kapcsolatfelvétel a gyermekvédelmi gyámmal; amennyiben mód, és (a gyerekek részéről igény) van rá, lépések a családegyesítés felé: vendégszoba használata a szállón stb.” (intézményi dokumentum, György 45 éves, 6 gyerek)

A gyermekekkel kapcsolatos tervek között olyat is találtunk, amely nem a férfi saját gyermekeihez kapcsolódott, hanem a párja gyermekeihez.

„Terveit, M-val közös terveiket ehhez kötik: munkát szeretne keresni, M. is, és amennyiben stabilizálódnak, M. előző kapcsolatából származó két gyermeket (akik vidéken vannak nevelőszülőknél), magukhoz vennék. Ez egy nagyon hosszú tervnek látszik, és nem tudom, hogy minderre Lajos és M. egyaránt fel van-e készülve. ... M. gyerekeivel rendszeresen tartanak kapcsolatot, de Lajosnak nincs láthatási joga, M-nak közös a láthatási ideje a gyerekek apjával és a nagyszülőkkel is. Kéthetente mennek láthatásra. A két gyerek 3 és 4 éves.” (intézményi dokumentum, Lajos, 25 éves, 1 gyerek)

NAGYKORÚ GYERMEKEK

Nagykorú gyermekeikről is beszéltek a férfiak akár az első interjúban, akár az esetmunka folyamatában. Voltak olyan szülők, akik gyermekeiket adták meg értesítendő személyként.

Hárman számoltak be arról, hogy felnőtt gyerekük támogatja őket – akár anyagi, akár érzelmi értelemben.

„2002-ben született M. nevű fia. Jelenleg már főiskolára jár, rendszeresen tartanak kapcsolatot, Frigyes havonta jelentős pénzüsszeggel támogatja.” (intézményi dokumentum, Frigyes, 47 éves, 3 gyermek – 2 nagykorú)

Míg az anyák között többnek élt nagykorú gyermeke is hajléktalanszállón vagy anyahoz otthonban, azaz intézményi keretek között, az apák között csak egy férfit találtunk, aki fiával együtt élt a szállón: Sándort. A 47 éves férfinak két gyermeke van, két kapcsolatából. Idősebb gyermekét, fiát, annak 5 éves kora óta egyedül neveli. Egy második élettársi kapcsolatából született 13 éves lányával a különköltözés óta nem tartja

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

a kapcsolatot. Fiával sokáig albérletekben, majd munkásszállón éltek, míg tavaly nyáron nem tudták tovább fizetni és Sándor édesanyjához költöztek, annak pici albérletének az udvarára. Innen kerültek hajléktalanszállóra.

„A további lakhatását is mindenképpen a fiával közösen képzelem el. Úgy gondolja, hogy a fia önállóan nem boldogul, szüksége van a támogatására. Ő ezt felvállalta, így érzi természetesnek. ... Sándor a korábban megbeszéltek ellenére sem keres meg heti-kétheti rendszerességgel. A folyosón sosem látom őt vagy a fiát, nem keresik a többi lakó társaságát. ... Sándort és fiát is hívtam a holnapi karácsonyi ünnepségre. Sándor kitérő választ adott. Elmondta, hogy nem szeretik a tömeget, jobban érzik magukat a szobában. Igyekeztem meggyőzni, hogy érdemes csoportokra járni és részt venni a közösségi programokban. A karácsonyt a fiával kettesben fogják tölteni, de Sándor albérletben élő édesanyja meglátogatását is tervezik. ... A lakhatási tervei változatlanok, fiával közös albérletben gondolkodik.”

AMIKOR A FÉRFI A NAGYKORÚ HAJLÉKTALAN GYERMEK

Több olyan férfi került a mintába, akinek szülei (elsősorban anyja) vagy más rokona volt hajléktalan – s köztük olyanok is, akikkel közös szállón éltek²⁰. Korábbi, hajléktalan nőket vizsgáló tanulmányunkban is több olyan nőt találtunk, akinek felnőtt gyermeke szintén hajléktalan élethelyzetbe került, vagy akár más bentlakásos intézményben (rehabilitációs intézmény, tartós bentlakásos intézmény vagy börtön) élt. Ezekben az elemzésekben egyértelműen kirajzolódott, hogy a szülők és felnőtt gyermeke(i)k élete összefonódik, döntéseiket alapvetően meghatározza, hogy családtagjukról (ezekben az esetekben felnőtt gyermekeikről) gondoskodjanak. Az alábbi példából kitűnik, hogy a gondoskodó szerep fordított irányban, a felnőtt gyermek felől a támogatásra szoruló szülő felé is érvényes.

A 41 éves Jeromosnak korábbi élettársi kapcsolatából 4 gyermeke született. Legidősebb lánya 22 éves, vele időnként beszél telefonon, a lány anyagiilag is támogatja. Középső lánya balesetben elhunyt. Kisebb lánya 16 éves, nevelőotthonban él. Fia 13 éves, édesanyjával él vidéken. A kapcsolat felbomlása után Jeromos saját édesanyjával és annak két testvérével élt egy önkormányzati lakásban, aminek nem fizették a számláit, így költözni kényszerültek. Jeromos anyjával közösen költözött albérletbe, majd, amikor eladták a lakást, utcára kerültek. Néhány éjszakát közterületen töltöttek, együtt kerestek szállót is. (Időközben az egyik nagybátyja is hajléktalanná vált.)

²⁰ Mivel az adatbázisban az anya nevére tudunk rákeresni, elsősorban az anya hajléktalan helyzetét láthatjuk. Ez nem zárja ki, hogy az apák is hasonló arányban lehetnek ilyen élethelyzetben, ugyanakkor a mintánkba csak egy olyan apa került, aki biztosan felnőtt fiával élt a szállón.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„Jeromos szerint édesanyja egészségi állapota folyamatosan romlik, ezért szükségesnek érzi, hogy együtt lakjanak és gondoskodni tudjon róla. ... Jeromos az édesanyjához fűződő kapcsolatáról mesélt. Nagyon aggódik érte, tőle telhetően próbál gondoskodni róla. Szerinte nagy segítség mindkettőjüknek, hogy egy szállón lakhatnak. (...) Jeromos továbbra sem jelent meg a Könyves Állaskereső Irodájában. Tüdőszűrő vizsgálatát sem végeztette el. Újabb egyeztetés után megállapodtunk, hogy mindkét intézményt felkeresi – édesanyja kíséretében.”

Párkapcsolatok

Az apák többségének a szállóra jelentkezés pillanatában nincs párkapcsolata. Kicsit több mint egyharmaduknak van – közülük 13 együtt is él párjával (vagy közösen jelentkeztek szállóra). Az anyák többségének, velük ellentétben, volt párkapcsolata, és felük páros elhelyezésbe is került. Van több olyan férfi, akinek ugyan a párja nem hajléktalan, de feltételezhetően nem jó lakáskörülmények között lakik, és az együttműködés során közösen jelentkeznek páros szállóra.

„Ottó a lakásban élő barátnőjét anyagilag támogatja, aki 82.000 Ft NAV büntetést kapott. Ottó most oda is fizet.” (intézményi dokumentum, Ottó, 43 éves, 1 gyermek)

„Nagyon konkrét tervei nincsenek, de azt tudja, hogy nem szeretne visszakerülni az utcára. A párjával és az esetkezelőjével négyesben leültünk a jövőről beszélgetni. Nagyon jó hangnemben, hangulatban telt. Két évet vártak, hogy bekerülhessenek, addig sátorban laktak. Onnan jártak dolgozni. Jelenleg a környezetüket és magukat is tisztán tartják, figyelnek arra, hogy ne legyenek konfliktusai a lakótársakkal. Megbeszéltük, hogy stabilizálódjanak a dolgaik és utána visszatérünk erre a kérdéskörre.” (intézményi dokumentum, Márton, 45 éves, 2 gyermek)

Erőszak

A hajléktalan élethelyzetű nőkkel készült kutatásokban gyakran előforduló téma a családon belüli erőszak, melyet akár gyermekkorban, származási családjukban, akár felnőttként saját párjuk részéről szenvedtek el a nők (lásd például Tomas – Dittmar 1995; Reeve et al. 2006; May – Cloke – Johnsen 2007; Miragliese et al. 2021; Fehér – Lengyel 2024b). Az apák történeteiben találtunk (igaz, elvétve) jelet párkapcsolati erőszak elkövetésére, melyről azonban rendszerint nem az érintettek számoltak be, hanem a szálló munkatársai észleltek erőszakos magatartást.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

„Endre férőhelye megszűnése után visszajött, a munkatársakkal, illetve párjával is igen agresszíven, fenyegetően viselkedett. Ismételt távoztatásához a [külső biztonsági szolgálat] segítségét kellett kérnünk.” (intézményi dokumentum, Endre, 35 éves, 6 gyermek)

„Dániel 1 hete közterületen éjszakázik, előtte családok átmeneti otthonában lakott párjával, E-val. Bántalmazó kapcsolat, ami elől a nő elmenekült a CsÁO-ból. Dániel újra megtalálta és elszedte a pénzét. Páros átmenetire szerettek volna jelentkezni. ... Megkértem Dánielt, várja meg a nőt a váróban, míg elintézem a papírmunkát. E. rossz mentális állapotban van, beszélgettem vele. Elmondta, hogy csak a gyerekek miatt szeretne vele párosba menni, mert fél, hogy elveszik így őket tőle.” (intézményi dokumentum, Dániel, 32 éves, 2 gyermek)

Míg a párkapcsolati bántalmazás a hajléktalan nőkhöz képest kevésbé van (explicit módon) jelen a férfiak élettörténeteiben, az erőszak erőteljesebben jelenik meg. Több történet szerepel random vagy kocsmai verekedésről, bántalmazásról, illetve a hajléktalanellátó intézményeken belüli erőszakba torkolló konfliktusról.

„Frigyes a munkahelyén verekedésbe keveredett és mindkét keze megdagadt. Kérte, hogy vizes fászlival kötözzem be a kezét. Megtettem és elindult a Balesetibe. Később jön elmondani, hogy a röntgen mit mutatott ki. ... Frigyes karja több helyen eltört, de a kórházban nem gipszelik be, mert nem illetékesek, elküldték K-re [vidéki város].” (intézményi dokumentum, Frigyes, 47 éves, 3 gyermek)

„Ma késő este utcán bántalmazták, leütötték. A rendőrségen bejelentés tett. Az esetet a kamera rögzítette, így az elkövetőket beazonosították.” (intézményi dokumentum, Richárd, 48 éves, 3 gyermek)

Az élet különböző területeit átszövő erőszak több esetben a férfiak identitásának részévé vált, ugyanúgy összefügg számukra a férfi léttel, mint más, „macsónak” tartott viselkedési formák, mint például a szexuális hódítás, illetve a szexuális védekezés tudatos mellőzése, vagy a házimunkából való kivonulás.

„Melyik férfi nem verekszik? Aki nem verekszik, az olyan, mint a Zsiguliban a bólogató kutya.” (intézményi dokumentum, Iván, 47 éves, 1 gyermek gyermekotthonban)

„A-val utcán voltunk főleg... nincs már vele kapcsolat 2 éve... a gyerekeknek örülök... vigyék a nevem, a vérem... az nem zavar. ... »futó kapcsolatok vannak,

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

*azokban védekezek... néha elmegyek bulizni... nem akarok álszentnek tűnni. «
»Kiket szeretek? Szeretem a gyerekeim...« (intézményi dokumentum, Tamás
32 éves, 3 gyerek, 2 nevelőszülőnél, 1 másik szülőnél)*

*„Lehet, hogy egy hölgy állapotos lesz, elmondása szerint itt lakik a szállón,
de ez Kristófot nem igazán érdekli, kiszakadt az óvszer. Kérdezte, hogy mit
csináljon, tájékoztattam a sürgősségi 72 órás fogamzásgátló tablettáról, amit
nőgyógyász ki tud írni a hölgynek, de úgy gondolja, hogy ez a hölgy problémá-
ja, ha állapotos lesz. ... Két hölgy is lejár hozzá, X és még egy 3. emeleti hölgy,
akinek nem tudom a nevét. X nagyon gyakran, többször kimosta már Kristóf
holmiját, szennyes ruhákkal láttam elmenni az iroda előtt.” (intézményi do-
kumentum, Kristóf, 34 éves, 2 gyerek, másik szülőnél)*

Összegzés

A hajléktalan apák egy része jobb helyzetben van, mint a hajléktalan anyák (vagy akár a hasonló korú hajléktalan férfiak): jobban képzett, egészségesebb, nem olyan régen vált hajléktalanná. Ők lehetnek azok, akik közelebb állnak a hagyományos lakáspiachoz, és talán könnyebben ki tudnak kerülni a hajléktalanságból. Ebben kulcsfontosságú lehet akár egy támogató párkapcsolat, akár a gyermek mint motivációs erő.

A férfiaknál a nőknél kevésbé vannak fókuszban a gyerekek, illetve a velük való kapcsolat – de ez lehet, hogy a szociális munkáról és a segítő kapcsolatról is szól (még a nőknél is kevésbé kérdeznak rá, vagy kerül dokumentálásra a gyermekek említése). Az apák egy részénél ugyanakkor hangsúlyosabban jelent meg az, hogy szégyellik a helyzetüket (a hajléktalanságon túl pl. a szenvedélybetegségüket, a szegénységet – bevétel hiányát), és (többek között) ezért sem látogatták gyermeküket. A gyermektartás fizetése vagy annak elmaradása is gátló tényezőként jelent meg néhány esetben. Más apák akár emberfeletti erőfeszítést tettek azért, hogy gyermekeik közelében éljenek (például ezért vállalva a hajléktalanságot), rendszeresen látogatták őket, több olyan esetben is, ahol az anyák már nem vettek részt az életükben.

Míg a nők életében gyakran megjelent a családon belüli (akár párkapcsolaton belül, akár más családtagoktól elszenvedett,) illetve nemi alapú erőszak (zaklatás), és nem egy esetben az előbbi volt a hajléktalanná válás egyik kiváltó oka, a férfiaknál inkább találtunk példát akár a szállón belül, akár azon kívül random agresszióra, bántalmazásra (mind elkövetőként, mind áldozatként).

Az apák közül kevesebben éltek párkapcsolatban, ami talán kevesebb érzelmi támogatást is jelent esetükben. Talán ez is összefüggésben áll avval, hogy közülük a nőknél lényegesen többen küzdöttek valamilyen szenvedélybetegséggel, ami megnehezítette, vagy egyenesen lehetetlenné tette a gyermekek látogatását (pl. emiatt

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- tok%20a%20hajl%C3%A9ktalans%C3%A1gr%C3%B3l%20BMSZKI%20%C3%A9s%20Budapest%20k%C3%B6zter%C3%BClet%202023.%20Feb-ru%C3%A1r%203.pdf (Letöltve: 2025. 06. 17.)
- Breitner P. – Pataki Z. (2024): *Adatok a hajléktalanságról*. <https://www.bmszki.hu/hu/rolunk/intezmenyi-beszamolok/2024-evi-intezmenyi-beszamolok> (Letöltve: 2025. 07. 25.)
- Bretherton, J. – Mayock, P. (2021): *Women's Homelessness in Europe*. Palgrave Macmillan, London.
- Cramer, H. (2005): Informal and Gendered Practices in a Homeless Person Unit. *Housing Studies*, 20(5): 737–751. <https://doi.org/10.1080/02673030500213987>
- Daróczi G. (2016): *Megszámlálhatatlan hajléktalan Magyarországon az ezredfordulón*. Doktori értekezés. Budapest. doi: 10.14267/phd.2018001
- Fehér B. – Kovács I. (2018): Különbségek és hasonlóságok. Hajléktalan helyzetű nők és férfiak összehasonlító vizsgálata a 2016. február 3-ai adatfelvétel alapján. *Esély Szociálpolitikai Folyóirat*, 29(6): 75–106.
- Fehér B. – Lengyel L. (2023a): A hajléktalanság női arca. *Párbeszéd. Szociális Munka Folyóirat*, 10(1): 83–99. <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2023.10/1/6>
- Fehér B. – Lengyel L. (2023b): Hajléktalanság családok több generációjában. *Esély Szociálpolitikai Folyóirat*, 34(4): 3–19. <https://doi.org/10.48007/esely.2023.4.1>
- Fehér B. – Lengyel L. (2024a): Generációkon átívelő ismétlődő (összetett) hátrányok hajléktalan családok körében. *Szociológiai Szemle*, 34(3): 4–31. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.15054>
- Fehér B. – Lengyel L. (2024b): Hajléktalan nők biztonsága koedukált intézményekben. *Párbeszéd. Szociális Munka Folyóirat*, 11(2): 1–26. <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2024.11/2/3>
- Friedman-Gell, L. (2023): *Örökölt sebeink gyógyítása. Interaktív könyv a transzgenerációs traumák felismeréséhez és a gyógyuláshoz*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- Gajda N. – Gál A. – Hódi Á. (2023): Az apahiány vizsgálata a Z generáció körében. *Módszertani Közlemények*, 63(1): 39–58. <https://doi.org/10.14232/modszertani.2023.1.39-58>
- GreCsó K. (2024): *Apám üzent*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Gubucz-Pálfalvi S. – Kurimay T. – Danis I. (2024): Szenvedélybetegek traumainformált ellátása. Indokoltság, elméleti háttér és nemzetközi kitekintés. *Orvosi Heti-
lap*, 165(50): 1975–1984. <https://doi.org/10.1556/650.2024.33188>
- Győri P. (2020): Idősorok a hazai hajléktalanságról. In: Kolosi T. – Szelényi I. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi riport, 2020*. TÁRKI, Budapest.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Győri P. (2021): Büszkeség és balítélet (F3 2016). In: Breitner P. – Gurály Z. – Győri P. – Mózer P. – Szabó A. (szerk.): *Húsz év után. A Február Harmadika Országos Hajléktalan Adatfelvétel elemzése*. Menhely Alapítvány, Budapest.
- Homonyikné B. L. (2007): Az agresszivitás és az agresszió csökkentése. *Börtönügyi Szemle*, 26(1): 35–44.
- Kaló Zs. (2020): *Bevezetés a szerhasználó nők világába*. ELTE PPK – L'Harmattan, Budapest.
- Kapitány-Főveny M. (2019): *Ezerarcú függőség. Felismerés és felépülés*. HVG Könyvek, Budapest.
- Kántor Á. (2019): *A külső és lelki otthontalanság együttes kutatása*. PhD-értekezés, Budapest.
- Kozma L. – Kocsor F. (2018): Elvárások és azonosulás: a férfi nemi szerep többszem-pontú vizsgálata. *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 8(2): 39–65.
- Kozma L. (2019): *Mintakövetés, genetikai örökség és társas alkalmazkodás. Biológiai és társas hatások a férfi nemi szerep és viselkedés kialakulásában*. Doktori értekezés. Pécs.
- KSH (2016): *2011. évi népszámlálás. 19. Műhelytanulmányok*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2022): *A háztartások száma és összetétele*. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/tablatzatok/nsz2022-1.2.1.xlsx> (Letöltve: 2025. 05. 12.)
- MRI (2024): „Minden ember számít!” – Budapesti hajléktalan „népszámlálás” előzetes eredményei. https://mri.hu/wp-content/uploads/2024/10/okt_11_szamlalas_sajtoanyag.pdf (Letöltve: 2025. 06. 17.)
- Nagy T. (2009): Átmenet a szocializmus rejtett hajléktalan világából a kvázi jóléti szociális védőhálóba. *Tér és Társadalom*, 23(3): 79–96.
- NAV (2023): *A minimálbér és a garantált bérminimum december 1-jei emelkedésével az adókötelezettségek is változnak*. https://nav.gov.hu/ado/szja/A_minimalber_es_a_garantalt_berminimum_december_1-jei_emelkedesevel_az_adokotelezettsegek_is_valtoznak (Letöltve: 2025. 06. 17.)
- Máté G. – Máté D. (2022): *Normális vagy. Trauma, betegség és gyógyulás mérgező világunkban*. Open Books, Budapest.
- May J. – Cloke P. – Johnsen S. (2007): Alternative Cartographies of Homelessness. Rendering Visible British Women's Experiences of 'Visible' Homelessness, Gender. *Place and Culture*, 14(2): 121–40.
- Miragliese, L. – Vella, J. – Ponce-Voiron, C. (2021): *Un abri pour toutes. Mieux accueillir les femmes dans les centres d'hébergement mixtes*. <https://fondationdesfemmes>.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- org/fdf-content/uploads/2021/10/uapt-rapport-1-web.pdf (Letöltve: 2025. 12. 09.)
- Országos Bírósági Hivatal (2019): *Gyermektartásdíj megállapítása iránti per*. https://birosag.hu/sites/default/files/2020-04/tarta%CC%81sdi%CC%81j_2019_jav0905.pdf (Letöltve: 2025. 06. 01.)
- Pőcze F. (2014): *A Moszkva tér gyermekei*. Libri, Budapest.
- Révész Gy. (2007): Személyiség, társadalom, kultúra – a pszichoszociális fejlődés erikson-i koncepciója. In: Gyöngyösiné K. E. – Oláh A. (szerk.): *Vázlatok a személyiségről. A személyiséglélektan alapvető irányzatainak tükrében*. Új Mandátum, Budapest.
- Rialland C. (2024): *A bennünk élő család. Transzgenerációs minták feltárása, megértése és feloldása*. Lélek és Test Könyvek. HVG Könyvek, Budapest.
- Spéderer Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Pongrácz T. (szerk.): *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Szoboszlai K. – Fábián G. – Hüse L. (2008): Hogyan válnak áldozattá a hajléktalanok? Hajléktalanok sérelmére elkövetett cselekmények feltárása és a megelőzés módjainak keresése. *Esély Szociálpolitikai Folyóirat*, 19(4): 94–106.
- Teller N. – Gurály Z. – Győri P. – Surányi Á. – Vajodovich N. – Görbe L. (2025): *City Report Budapest, European Homelessness Counts 2024*. <https://www.kuleuven.be/lucas/en/images/city-report-budapest-final.pdf> Letöltve: (2025. 05. 12.)
- Temesváry Zs. (2018): *A szociális munka és a szociálpedagógia modern elméletei*. L'Harmattan – Szoszak, Budapest.
- Theobald J. – Haylett F. – Watson J. – Murray S. (2024): Pregnancy, early motherhood and homelessness: affective injustice. *Journal of Gender Studies*, 34(7), 1068–1083. <https://doi.org/10.1080/09589236.2024.2427835>
- Tomas A. – Dittmar H. (1995): The experience of homeless women: An exploration of housing histories and the meaning of home. *Housing Studies*, 10(4): 493–515.
- Tong M. – Kaplan L. – Guzman D. – Ponath C. – Kushel M. (2019): Persistent Homelessness and Violent Victimization Among Older Adults in the HOPE HOME Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(17–18): 8519–8537. <https://doi.org/10.1177/0886260519850532>
- Varga I. (2002): *Uticalakók. Kilenc hajléktalan meg egy segítő*. Válasz, Budapest.
- Vukovich G. (2006): Az elvált apák helyzetének néhány aspektusa. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2006*. TÁRKI, Budapest.